

DERÉK (JÁDRI) KÁROLY mesemondót Sebestyén Ádám így jellemzi: „Derék Károly 1972-ben volt 38 éves. Gyerekkorában igen szeretett az Andrásfalván élő Zsájc János és testvére, Palkó Józsefné mesemondók közelében lenni és őket jókedéllyel figyelte. Már fiatalon bányász lett. 1960 áprilisában bányaszerencsétlenség következtében — gerinctörést szenvedett — az alsó testrésze lebénult. Négy évig kezelték a pécsi klinikán és a budapesti János kórházban. Hazakerülve özvegy édesanyja dajkálta.

Súlyos bajában is megmaradt jó kedélye, s mivel igen jó beszélő tehetsége volt, a falu apraja-nagyja szerette. Mindig telt ház volt körülötte, mert az elesett gyönyörű meséken kívül, mivel sokat olvasott is, mindig szóval tudta tartani hallgatóit.

A szép nyári napokon kézzel hajtható tolókokcsijával a fiataloktól körülvéve, akik kedveskedni akartak neki, gyakran kiment a rétre, s ott játszva mesemondás közben töltötték el kellemesen a napot. Nyomorúságos helyzetében többször meglátogattam, s beszélgetéseink közben fedeztem fel benne a mesemondó tehetséget.

1980 júliusában Dégh Linda és Kovács Ágnes egy alkalommal meglátogatták, s néhány Palkónétól hallott kedvelt meséjét meghallgatták, s közben elbeszélgettünk. Akkor még nem gondolta egyikünk sem, hogy e néhány elmondott mese lesz az utolsó, amit tőle magnószalagon megörökíthetünk. Meghalt 1982 áprilisában 48 éves korában.”

Derék Károly sajátos mesemondó volt. Egészen más meséket őrzött meg Zsájc János és Palkó Józsefné repertoárjából, mint Palkó József, Kovács Péter vagy Fábíán Ágostonné.

1. *A zsoltári éneklő madarka.* Hősmese jellegű tündérmese, két mesetípus kombinációja: MNK 550B* (AaTh 402), melyben megtaláljuk még Szapáry Péter mondájából az emberekkel való szántás motívumát (erre vonatkozólag ld. Kovács Péter 15. „Szapári Péter” c. meséjének jegyzeteiben mondottakat). Az alaptípus (MNK 550B*) „A zsoltáreneklő madár”, a Magyar Népmesekatalógus 20 változatát ismeri, ezek egyike Benedek Elek hasonló című, a forrás megjelölése nélkül közölt meséje (MMMV III/1. 183—195. 31. „A zsoltáreneklő madár”). A mesét talán Palkó József olvasta az édesanyjának (Kakasdi népmesék I. 239—254. 23. „Zsoltáreneklő madár”), Fábíán Ágostonné emlékezett rá, hogy ő a mesét könyvből olvasta (Bukovinai székely népmesék I. 319—327. 90. „A zsoltáreneklő madár” ld. még az I. kötet 387. lapján és a II. kötet 447. lapján a mesével kapcsolatban írottakat.). Derék Károly a mesét valószínűleg Palkó Józsefnétől hallotta, és lényegesen átalakította, a bukovinai székely szóbeliség szerves részévé tette.

2. *Tündérszép Érszébét.* Hősmese jellegű tündérmese, típuszáma AaTh 400, típuscíme: „Az aranyköles”. A mesének a Magyar Népmesekatalógus 23 vál-

tozatát ismeri. Ezek egyike Kriza János „Tündér Erzsébet” c. meséje (Vadrózsák 454—465. XV.), melyet Benedek Elek is feldolgozott (MMMV III/2. 23—36. 7. „Tündér Erzsébet”). A mesét Palkó Józsefné is elmondta (Kakasdi népmesék II. 33—41. 52. „Tündérszép Erzsébet”). Feltehetően Mucsfán lakó rokonai olvasták fel neki a mesét. A téma emellett is ismerős volt a bukovinai székelyek körében: a mese egy változatát Andrásfalvi György is elmondta (Kakasdi népmesék II. 142—158. 65. „Kilenc búzaszem”), s ez a szöveg csak részben kapcsolódik Palkó Józsefné, illetőleg Kriza—Benedek meséjéhez. Ugyanezt tapasztaljuk Derék Károly meséjét olvasva is. Lehet, hogy hallotta Palkónétól is a mesét, de máshonnan is kellett hogy ismerje, s ismereteit önálló változattá ötvözte. Meséje független a Fábíán Ágostonnéétól, aki a mesét édesapjától is halotta, s odahaza Andrásfalván Benedek Elek kötetében olvasta is (Bukovinai székely népmesék I. 152—158. 44. „Tündér Erzsébet” ld. a mese jegyzeteit is az I. kötet 376. és a II. kötet 443. lapján.) A mese egész Európában, Indiában, Indonéziában, Kínában, Amerikában az európai telepések jóvoltából ismert.

3. *A fingos leán.* Leányoktató tréfás mese. Típuszáma: AaTh 1453****, típuscíme: „Puella pedens”, ami voltaképpen megegyezik a Derék Károly adta címmel. A mesének 5 változatát ismerjük, a legközelebb állót Palkó Józsefné mondta el (Kakasdi népmesék II. 100—104. 60. „Az álmos leán”). Derék Károly lehet, hogy tőle hallotta, de hallhatta mástól is: az ilyen leányoktató mesék közkedveltek és közismertek voltak a bukovinai székelyek körében, s a helyes viselkedésre való nevelés céljait szolgálták. Ld. erre vonatkozólag Palkóné „Lusta menyecske” c. meséjének a jegyzeteit (Kakasdi népmesék I. 499. 35.).

4. *A három furcsa lány.* Szintén leányoktató mese. Típuszáma MNK 1452A*, típuscíme: „A három menyasszony”. Ennek a mesének 4 közeleső változatát ismerjük, valamennyit székely mesemondók mondták el: Sebestyén Geczi Lajosné (Kakasdi népmesék II. 259. 91. „A három leány és a kérő”), és Fábíán Ágostonné (Bukovinai székely népmesék I. 174—175. 52. „A három leány gyássa”) már itt Kakasdon mondtak el egy-egy változatot, Albert András és Butyka Mária pedig odahaza a Székelyföldön (Ortutay—Dégh—Kovács, 1960. III. 520—525. 57. „A három bolond”; Konsza Samu, Háromszéki magyar népköltészet. 157. 94. „A három szerető”). A mesének nemzetközi változatát nem ismerjük.

5. *János szolga.* Tréfás mese, mely egy kerettörténetből és azon belül különböző epizódokból áll. A keretmese típuszáma AaTh 1000, típuscíme: „János szolga”. A mesének Honti 4, Berze Nagy 5, a Magyar Népmesekatalógus 44 változatát ismeri. A keretmesén belül előforduló epizódok: MNK 1003A* „A szolga mindenütt a kutya nyomát kell kövesse”, AaTh 1562B* „A kenyér egybenhagyása”, AaTh 1006* „A szolgának azt a birkát kell leölni, amelyik ránéz”, MNK 1019A* „Petrezselyem a levesben”. A mesén belül elmondott epizódok száma és sorrendje változó. János szolga meséjét az egész magyar nyelvterületen ismerik és kedvelik. Szomszédaink körében is népszerű. Egész Európában ismert, az európai telepések jóvoltából Amerikába is eljutott.

6. *A három arany bogár.* Tündérmese, melynek egy-egy változatát Palkó Józsefné és László Györgyné is elmondta: típuszáma AaTh 403A. (Ld. a 16. Gyöngyszín Ilona c. meséről mondottakat). Derék Károly Palkó Józsefné meséjét tanulta meg, aki viszont — mint az említett jegyzetben írtuk — Arany László meséjét mesélte tovább (Eredeti népmesék 83—99. „Az aranyhajú hercegkisasszony”). Nem lehetetlen, hogy a mesét maga Derék Károly is olvasta, erre vallanak az általa használt „úrias” kifejezések. A mese jó példa arra, hogy „A

fehér és a fekete menyasszony” meséjének két magyar altípusa nem válik el élesen egymástól.

7. *Az irigy szomszéd*. Realisztikus formában elmondott tündérmese, melyet Honti 1535 I, Berze Nagy 905* típusszámmal, a Magyar Népmesekatalógus viszont a nemzetközi népmesekatalógus nyomán AaTh 736 típusszámmal jelöl, típuscíme „A kerek kő”. Honti 5, Berze Nagy 3, a Magyar Népmesekatalógus 8 változatát ismeri. Ezek egyikét Sebestyén Geczi Lajosné mondta el Dégh Lindának (Kakasdi népmesék II. 263—265. 94. „A szegény halász és a gazdag szomszéd”), a mese tehát ismert volt az andrásfalvi szóbeliségben. Nem lehetetlen, hogy Benedek Elek „A kerek kő” c. meséjét is ismerték (MMMV II/2. 5—13.), attól azonban az ismert változatok már meglehetősen eltávolodtak. A mese különösen Kelet-Európában népszerű. Kialakulásával kapcsolatban ld. Dégh Linda jegyzeteit (i. m. 344.). Felhívjuk a figyelmet Fábián Ágostonné meséjére is (Bukovinai székely népmesék I. 76—78. 19. „A kerek kő”). Ez a változat — bár édesapjától hallotta — sokkal közelebb áll a Benedek Elek meséjéhez, mint a Sebestyén Lajosnéé vagy a Derék Károlyé.

8. *A kirájnő és elcsábítói*. Népi olvasmány tartalma. Az olvasmányt nem sikerült azonosítanunk. Változata ismeretlen.